

о. Юрій МИЦИК

ДРИЖИПІЛЬСЬКА БИТВА 1655 Р. НА СТОРІНКАХ «ВІРШОВАНОЇ ХРОНІКИ»

Далеко не всі важливі події історії Національно-визвольної війни українського народу проти колоніального гніту Речі Посполитої (1648-1658 рр.) досліджені належним чином. Особливо це стосується завершального її періоду, тобто 1654-1658 рр. Це було одним з наслідків сумнозвісних «Тез ЦК КПРС» про святкування 300- річчя «возз'єднання» України з Росією, оскільки згідно з одним з кардинальних положень цих тез метою війни було не створення незалежної Української держави, а «возз'єднання». Таким чином, війну штучно обмежували хронологічно Переяславською радою. І це при тому, в дійсності війна вибухла ще з більшою силою, а 29 січня – 1 лютого 1655 р. сталася одна з найпотужніших і найкривавіших битв в усій українській історії – Дрижипільська або Охматівська. Таку назву вона бере від містечка Охматова (нині – село у 12 км. на південний схід від Жашкова, райцентру на заході Черкаської обл.) та поля битви під ним, котре тоді через люті морози отримало назву «Дрижиполе».

Цій битві досить значну увагу приділив свого Михайло Грушевський (1), деякі інші вчені (М. Н. Петровський), але по правді сказати і нині немає спеціального і достатньо повного дослідження, присвяченого їй. Більше того, українські та польські історики і досі діаметрально розходяться в оцінках результатів цієї битви, вважаючи її перемогою, хоч і тяжкою, своєї сторони.

Без сумніву брак джерел гостро дається взнаки при вирішенні цієї важливої проблеми військової історії України. Тим важливішим є залучення пам'яток, котрі могли б пролити світло на незнані сторінки Дрижипільської битви. Залишаючи на потім відтворення ходу цієї битви, обмежимося тут публікацією відповідного уривка з цінного джерела до її історії – «Віршованої хроніки» (1682), далі - ВХ. Дане джерело ще ніколи не використовувалося при вивченні Дрижипільської битви.

Тут варто сказати кілька слів про саму пам'ятку та її творця. «Віршована хроніка» – це умовна назва. Значний за обсягом манускрипт (понад 170 арк., понад 300 стор.), який нами було виявлено у відділі рукописів Бібліотеки Польської Академії наук у Кракові ще у 1978 р., не має ані початку, ані кінця. Через це неможливо встановити ні справжню назву хроніки, ні ім'я її творця, ні її первісний обсяг. Аналізуючи цей твір, можна твердити що його автор був жителем Поділля, католиком та шляхтичем. В перспективі можна буде встановити навіть його ім'я, оскільки він говорить про себе як активного учасника ряду подій середини – другої половини Х V ІІ ст. на території

Речі Посполитої, насамперед на Поділлі. Так, при описі подій 1655-1656 р. автор ВХ вказує, що він брав участь у битві під Опочном, воюючи проти шведів під прапорами коронного гетьмана Станіслава Лянцкоронського («у цій битві і (я) сам був з гетьманом»), боронив і Краків від шведів у складі війська Стефана Чарнецького і, що найважливіше, саме він разом із якимсь іншим шляхтичем був посланий Лянцкоронським на переговори з тією частиною війська, яка не захотіла коритися Янові Казимиру і утворила у вересні 1655 р. так звану конфедерацію на чолі з Войцехом Тиравським та Олександром Працьким. Завдяки цим переговорам і тому, що Лянцкоронський, як свідчать дослідження останніх років (2), сплатив бунтівникам 30 тис. злотих, конфлікт було тимчасово полагоджено. Такого роду свідчення дають надію на встановлення імен цих посланців, а отже й імені автора «Віршованої хроніки».

Уривок, який наводиться нижче, продовжує собою поступову розшифровку та публікацію нами твору. Справа в тому, що значна частина пам'ятки писана досить нерозбірливо, тут є чимало різних дефектів та поправок, а крім того, мова ВХ відрізняється алегоричністю, багатством натяків, її автор вживає чимало архаїзмів або ж діалектизмів, тяжіє до гри слів. Правильне прочитання й розуміння тексту забирає багато часу. До того ж сучасна ситуація в Україні, насамперед брак коштів на значні археографічні видання, змушує уводити до наукового обсягу ВХ невеликими фрагментами, поступово. На сьогодні нами вже видані частини цієї хроніки з описом початку Національно-визвольної війни (1648 р.), Берестецької та Батозької битв, подій 1656-1658 рр., поеми про Івана Сірка та полювання на Поділлі, котрі були включені до складу ВХ (3).

Загальна історична концепція автора ВХ, його ставлення до національно-визвольного руху українського народу, характерні риси його творчої манери як талановитого поета нами вже були висвітлені раніше (4), тому тут не будемо на цьому детально запинятися. Нагадаємо тільки, що він описує козаків-повстанців як слуг диявола на противагу польським карателям, роблячи незначний виняток хіба що для Івана Сірка та декого з інших козацьких вождів, оскільки вони успішно громили ординців. До кримських же татар та ногайців ставлення однозначно негативне, він називає їх навіть «пекельними вовками».

Автор є глибоко релігійною людиною, ревним католиком. Всі важливі сюжети свого твору, він завершує своєрідним рефреном: заклик до Бога помилувати живих і мертвих, невільників, гребців на турецьких галерах, а водночас про покарання козаків, яких він називає казуками. (Тут гра слів: казука в українській мові це і гадюка, і шкідливе робацтво, комахи.) Хмельницького він звичайно величає Хмелем, алегорично пов'язує це

прізвище та прізвисько з рослиною хмелем, у зелені якої ховаються «казуки» на чолі з своїми полковниками та сотниками; пише про паріння «хмелевим листом, але не в медовій ситі» польських голів під час Дрижипільської битви, тощо. У фрагменті про Дрижипільську битву автор пророчо побачив у повстанні на Україні початок краху Речі Посполитої, що й сталося пізніше. Він порівнював ситуацію, що склалася з останніми днями Вавилонського царства, і благав Господа відвернути падіння своєї батьківщини. Тут автор ВХ переказав відповідний фрагмент із Ветхого Завіту (з книги пророка Даниїла, розділ 5:24-28), де описується як на бенкеті у царя Валтасара раптом з'явилася рука, котра на стіні написала слова «мене, мене, текед, упарсин» і як пророк витлумачив ці слова.

Попри всю ворожість невідомого автора до українського народу, він навів у своєму творі чимало важливих фактів з історії Національно-визвольної війни українського народу, причому (і це особливо цінне!) наводить унікальні дані про хід подій на Поділлі, про біографії видатних діячів Української держави – Гетьманщини. ВХ є для нас цінним, навіть унікальним джерелом. Хоча автор добре знав і активно використовував Святе Письмо, хроніки О. Гваньїні та М. Кромера тощо, в основі його розповіді лежать переважно особисті враження, свідчення очевидців. Автор жив на Поділлі і брав активну участь у каральних операціях польського війська у цьому регіоні, що безперечно збагатило його досвідом та знаннями, які він зафіксував на сторінках свого твору. В усякому випадку він без сумніву був знайомий з учасниками цих польських виправ. І хоча його опис цих подій є досить лаконічним, але у ньому знаходимо ряд оригінальних звісток. Був він очевидно й учасником походу коронної армії на Поділля наприкінці 1654-початку 1655 рр., Дрижипільської битви, але ймовірно тримався біля ставки великого гетьмана коронного Станіслава «Ревери» Потоцького. При описі цієї битви він відносно небагатослівним, менше застосовує свої улюблені поетичні прийоми (алегорію, тощо), зате доповнює розповідь двома іншими сюжетами: 1) історією про трьох жовнірів, котрі збагатилися трофеями і котрі по-різному їх витратили, причому автор ВХ не міг втриматися тут від звичного моралізаторства; 2) історією про виявлення конем С. Потоцького скарбу, який за чутками закопав козацький полковник.

Дрижипільську битву автор ВХ трактує як продовження походу під Умань та інші козацькі твердині Поділля. Стисло, але досить точно він описав загальний хід облоги поляками Умані у грудні 1654 – січні 1655 рр.(5), потім перейшов уже до безпосереднього опису генеральної битви під Охматовим. ВХ подає тут унікальні свідчення про те, що авангардом української армії командував Іван Виговський і що саме він прорвався до Охматова і очолив його оборону. Досі вважалося, що обороною Охматова

керував тоді полтавський полковник Мартин Пушкар (Пушкаренко). Подальші звістки стверджують той факт, що у поляків забракло артилерії для завдання потужного штурму Охматова, а тим часом наспіли головні сили української армії Богдана Хмельницького та корпусу московських військ на чолі з В. Бутурліним. ВХ наголошує на перевазі в артилерії цього війська над польсько-татарським, вмінні козаків швидко й ефективно ладнати табір. Особливо цінними є дані про подальшу деблокаду Хмельницьким сил Виговського у Охматові, дипломатичні заходи Хмельницького й Бутурліна, внаслідок яких ординці відмовилися від активних бойових дій та ін., спустошення ординцями ряду міст і сіл Поділля, насамперед Бершаді, навіть єдина в своєму роді звістка про п'янство Хмельницького на самому початку битви, вживання терміну «українці» (арк. 52) у сучасному розумінні, хоча паралельно автором вживається й термін «русь, русини». З особливим інтересом читаються в тексті окремі українські слова або вирази, що їх цитує автор ВХ, як от: »з діжею тісто» (арк. 51), «біда».

Думаємо, вищенаведеного достатньо, щоб переконати читача у значній цінності ВХ і як історичного джерела, і як літературного твору, тому звертаємо його увагу безпосередньо на фрагмент пам'ятки, який наводиться нижче і в польському оригіналі і в нашому перекладі українською. Текст, набраний жирним шрифтом, означає заголовок, який писався на кожній сторінці ВХ угорі.

Примітки:

1) Грушевський М. Історія України - Руси. - К., 1997. - Т. IX. - Ч. 2. - С. 1042-1048.

2) Janas E. Konfederacja wojska koronnego w latach 1661-1663. - Lublin, 1998. - S. 24.

3) Див. наприклад: Мицик Ю. Буремний 1648 рік (добірка неопублікованих джерел)//Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття: політика, ідеологія, військово мистецтво. - К., 1998.- С. 307-311; Мицик Ю. Батозька битва очима автора «Віршованої хроніки» //Пам'ять століть. - 2002. - № 2.-С. 37-49; Мицик Ю. Берестецька битва 1651 року очима її учасників//Пам'ять століть.-2001.-№ 2.-С. 28-69; Поезія'87. - К., 1987. - Вип. 1. - С. 171-184; Мицик Ю. Из рукописної віршованої хроніки другої половини X V II ст. // Київська старовина. - 1993. - № 3. - С. 46-56.

4) Мыцык Ю. А. Записки иностранцев как источник по истории Освободительной войны украинского народа 1648-1654 гг. -Днепропетровск, 1985. - С. 55-60.

5)Мицик Ю.А. Умань козацька і гайдамацька. - К., 2002. - С. 46-48.

---

3 «ВІРШОВАНОЇ ХРОНІКИ»

Року 1655. Взимку велика битва від Охматовим, Дрижипільська.
(Арк. 51)

Гетьманом, уже великим, був Потоцький, воєвода краківський,
Йде із значним військом в Україну, ведучи військо польське.
Там же і Чарнецький з різними панами та своїми панятами
Заради з'єднання з ордою, прагнучи дати на московитів Хмеля як
приманку,

Галасуючи різні українські фортеці й міста.

Покинув козак, селянин все бідне майно, навіть з діжею тісто.

Тут і там з'єднані орди б'ючи, рубаючи, в свою неволю

Беруть, козаки плачуть над своєю долею.

А потім кинулись до Умані укріпленої (?)

З таким великим своїх військ і орд на мужнього самопальника;

Бо там знаходилися сили трьох міст із біженцями,

На кількадесят тисяч, лічачи доброї кінноти з черню.

Ці так потужно чинили опір, сильно стріляли,

Що аж мусили потужно наступати і їм пригріти,

Що їм довелося вже боронитися в одному тільки місці.

Вони втратили всі свої хутори і майно,

Всі передмістя і довколишні села були спаленими,

Були й інші більші та менші шкоди тут і там вчинені.

Тоді ледве не прийшов кінець Умані,

Але коли гетьманові дали знати від орди, з язиків,

Що москва величезною силою йде з Хмелем, з козаками,

Кинулися (проти них) із своїм військом як лехи, так і солтан з ордами.

Москви та козаків нараховувалося по сто тисяч,

Але й тут самої тільки орди було понад кількадесят тисяч;

Там же був і генерал з гарматами, також з інфантерією,

Також і обширний табір з різною кавалерією.

Хміль же перед собою послав, наче як у своїй першій сторожі,

Виговського з певною частиною війська, а холод сильно смажить.

У снігах надто великих (цей) зіткнувся з ордою, що мчала,

Прийшов від неї у замішання, аж було йому жарко від нагрівання,

Ледве допхався до близького собі Охматова

І там вже почала боронитися з фортеці його голова (авангард).

Після цього, отримавши вість від орд, якнайшвидше лехи поспішають з
військами

І такими словами: »Чого ми собі зичили, тепер маємо», тішаться.

Ото Виговський у Охматові від нас вже в облозі,

А Хміль з москвою поблизу в полях нами й вами (ординцями) буде
зустрінутий.

Гетьман великий, польний – Лянцкоронський, і Чарнецький поспіхом
 Почали здобувати Охматова, щораз приступаючи з сміхом.
 Вже гармати польові відгукнулися з Виговського сторони,
 А лехи чекають на свою артилерію, щоб зламати цю оборону.
 А Хмельницький тим часом вишикувавши військо або ж створивши
 табір
 З Шерметом московським поставивши там гармати й рушниці,
 Лежав п'яний на санках, але коли тоді з гармат було гукнено
 В Охматові, то його недаремно було пробуджено.// (Арк 51 зв.)
Дрижипільська року 1655, під Охматовим.
 Не дав себе вмовляти, бо вже чути стало
 Самому і вже прийшлося очима зустрітися з ординцями,
 Тоді сівши на коня, взявся ще ревніше керувати табором
 І московського Шермета в усьому ректифікувати;
 А тим часом після другої звістки від орди,
 Обложивши Виговського, лехи мчать, щоб шаблями вдарити на них,
 Там же і страшні орди з великим своїм на московитів галасом
 Летять, мчать своїм звичайним галалайським способом.
 Зіткнулися на Дрижиполі, тут же, поблизу Охматова
 І зараз же з вишикуваним військом натиснув гетьманський авангард.
 Так потужно й сильно вдаривши, всіли на них так,
 Що їх мало не з'їли орди з лехами.
 Вже лехи пробились у табір, насікли, чимало порубали,
 Що вже московська піхота починала переходити (на польський бік).
 З обох боків сильна мішанина, крик виходить з уст,
 А Шермет потужний гук чинив, давав вогню з гармат і рушниць,
 Хміль парив своїм хмелевим листом, але не в медовій ситі,
 Зачмелив не одного, обкладав отже («листям») особливо голови
 Лехам та деяким ордам, але й козаки як скажені
 Не знали, куди бити, коли їх набили й насікли
 І ледве прийшовши до тями, вночі без дров та води,
 Тільки палили свої вози, а замість води розтопленим снігом тішачи свої
 борода та губи, замість валів возами таборилися.
 І певно цієї ж ночі їм би прийшов кінець,
 Коли б їм швидше (?) своїм стомленим не було послаблення,
 Але вночі вони наклали у вози трупів з цієї маси трупів,
 Льодом та сніжним валом, як змогли, оточили себе,
 Гармати, артилерію, рушниці набивши, на всі сторони (виставили),
 Зробивши тісніший табір, почали бити й давати гони,
 А що більше, Хміль переманив нурадин-солтана
 Через своїх товмачів, Шермет і Хміль золотом і сріблом підбили
 підсумки,
 Щоб не наступала орда, а тільки принаймні про око підтримувала лехів,

Хміль обіцяв свій задум швидко реалізувати (?).
І так сталося, коли добре стало братися на світанку
А лехи цілу ніч провели у посиленому пильнуванні
Аж тут, бачачи москаль і Хміль з козацтвом, що погано без води
І без дров, також треба Виговського рятувати і своїх борід,
Відважним чином йшли раптово напролом до Охматова,
Виговському даючи допомогу, своєму писареві.
Лехи ж мужньо кинулися до неприятеля;
І хоч заступили дорогу, прагнучи дати бій такому гостеві,
Але орди тільки частина і то більше криком воювала
Бо розійшлася заради корму для коней і підмовляла піти з загон (за
ясирем) //(Арк. 52)

Дрижипільська року 1655, під Охматовим.

Пробилася москва й козаки, рум вчинивши собі,
Що не тільки козакам, але й лехам довелося бути в гробі,
Бо коли лежало в місці під час холоду поранених,
Також жолдаків, гайдуків, змучених сильним холодом.
Все це вони силою проламуючи, пожерли, проковтнули,
Бо й виговчики, вискочивши з замку, там були (на вилазці).
Через це лехи на орду й нурадин-солтана повстали,
Що не таке має бути братерство, щоразу їм нагадували;
Але вони це приписували несподіваним справам,
Що (ординці) розбіглися тоді заради ясиру, цим виправдовувалися,
А це срібло й золото москаля й Хмеля вчинило
І ще дальшу і швидку раду від них здійснило,
Що їм відсіч дати такому озброєному вогнепальною зброєю і гарматами
неприятеліві,
Що в такій потузі, важко, тому треба попустити вудила коневі,
І йти в інші українські місця, де можна бити й давити,
А Хмеля з Шереметом і їхній табір покинути, залишити.
Тоді польські гетьмани спочатку свій табір порядно відправили,
А далі й самі кіннотою цим же шляхом рушили;
Одне військо польське повільно йде в резерві,
А певні орди з правого й лівого боків скрізь у шкоді
Українцям (UkrainDcom), а інші орди, обганяючи авангард, раптово
беруть
І з невільником до свого великого коша швидко йдуть.
Гармати польські і піхота теж тут же при таборі.
Де москаль і козак виривався кіннотою, дістав по шії.
Що постерігши, Шеремет і Хміль рушилися з своїм табором,
І ніби за легким кіннотником йшов селянин з тяжким мішком збіжжя.
Польський же табір, розділившись на частини, якнайшвидше змикався,
А ці, ходячи кілька днів, зазнали шкоди й нужди,

Якщо захоплювали якийсь віз, чи то (віз) умисно залишений,
 То небагато чим збагатилися у своїй, надто повільному поході.
 Бачачи, що заподіяти щось важко, вони рушили в бік, до Дніпра.
 Шеремет з воеводами і Хміль з козацтвом служать часові,
 Коли замість того, щоб розбити лехів та орду, ще й самі були побиті,
 Будучи голодними, мусили мандрувати, йдучи у свою сторону як
 втікачі,

Коли б'ючи в стопи, слід воюючи, не мали провіанту,
 Мусили іншу раду мати, брати до уваги.
 Орди ж там і сям, де могли, з лехами брали села й містечка,
 На що і гетьмани з лехами дивилися крізь пальці,
 Що невільник дістається орді, а жовнірам здобич, це пробачали,
 До того ж орда була така потужна, хоч і була тоді при боці лехів,
 То боялись (лехи), щоб вона їх не зрадила, або не захотіла звабитись на
 інший бік.

Як неприятельські, так і свої на Дрижиполі дрижали,
 Під Охматовим «ох, ох» московські і лехи одну думку мали. // (Арк.52
 зб.)

Дрижипільська року 1655 під Охматовим.

А що більше, око за око майбутніх сторожів псам віддавали
 Як вони лехам, так теж і лехи через поганих чинили.
 А з язичеського братерства знайшовся такий, що лехів
 До передання з русі хлопця чи жінки, із сміхом,
 Мусив за це заплатити життям від гетьманів, аж потім у чужій землі
 Мусив час свого життя тяжко перебувати, про це знає кожен.
 Коли це стало виявлятися, то й дії другого,
 Було припинено суворою карою та публічною забороною.
 Тоді були великі орди, які захопили чимало міст і сіл,
 Навіть з дозволу лехів і Бершадь з ґрунту вигнали,
 Тільки тих багатьох людей, котрих лехи з милосердя змогли укрити,
 Тільки ці були вільними, але й це не давало спокою татарському серцю
 (?).

Щомиті, щогодинно жорстоких орд до лехів прибувало,
 А лехів із здобиччю навпаки (?) меншало,
 Коли був присланий наказ від пана короля Казимира,
 Що шведський король із своїми не дотримується лехам перемир'я,
 Висадившись із моря, він вже чинить ворожі дії у Великій Польщі.
 »Заради Бога нехай до мене польний гетьман з військом йде, бо я в
 розпачі,

Туди ж і Чарнецький нехай прибуває і врешті той, хто в Бога вірує,
 Туди Ян Собеський, хорунжий коронний, з іншими нехай іде,
 Туди і Балабан та інші пани, вельможні панята,
 Дивуючись тому, що на цю вітчизну різні приходять біди (?).

Аж тут і гетьман великий Потоцький з військом назад іде,
Ледве вислизнув, стережучись від орди, щоб не потрапити в біду.
Бо орда того хотіла, щоб лехи русь і московитів воювали:
»Бо нас на війну проти їх закликали,
А то тільки ніби самі сміхи та жарти з нами вже чините,
Бо розпочавши, а не закінчивши, швидко скидаєте шолом».
Давши слушне виправдання, лехи обіцяли ординцям нагороду,
На подальший час братерство зберігаючи і свою згоду:
»А тепер маєте вільний шлях в Україну до брання ясиру
Так орди із невдячним серцем при поверненні до Криму
Багато шкоди московитам і українцям чинять своїми діями.
Не один заплакав, не одна (душа) пішла до неволі,
Скаже (?), що цим відходом лехам щораз в очі колють.
Мусили далі, до своїх кочовиськ, мандрувати,
Бо вже і крига скресала, та про подальшу війну вести переговори.
Боже, Боже! Змилуйся над померлими і живими,
Над забитими та полеглими різними смертями від пострілів,
Котрі ім'я Твого Сина Ісуса прославляємо;
Віддали від невірників і від нас, бідолах, тяжкість (випробовувань),

падаємо

До ніг святих Твоїх, в Трійці Бога Єдиного:
Через заступництво Марії і святих збережи нас від усього злого!
//(Арк 53) Під час Дрожипільської року 1655 або ж Охматовської.
В цей час між іншим так трафілося,
Що офіцери сказали гетьманам,
Що три солдата у таборі дуже багато золота дістали,
Але марнотравно і не знати як тоді ж і розтринькали.
Тут же було приведено цих трьох з наказу генерала і гетьмана,
Запитано: »Чи дістав (гроші)?». (Перший відповів): »Дістав з ласки Пана

неба

Тисячу й двісті червоних злотих, але заховав.

Одні гроші проїв, пропив, другі – в карти й кості програв, розтринькав
(?),

Пограбовано мене також, вкрадено гроші». Звернулися з цією справою
До другого: »Чи здобув (гроші), де їх маєш?» Відкриває рота:
»Здобув», - сказав, - »гетьмане, вісімсот і вісім, інші пропив,
Половину з одними (?), половину з другими, бо їсти й пити мило».
»А ти, третій, скажи щиро, скажи по совісті».

Той: » Скажу правду, пане, моє життя в твоїх руках,

Дістав сімсот, може й трохи більше,

Даю такий рахунок, бо в мене голова йде обертом,

Пару червоних дав тому, що належить, священику,

Щоб він під час святих мес возніс подяку Богу, добродію,

За те, що він мене не тільки вберіг від біди, але й дав так багато;
 І полегле товариство я теж хотів пом'янути сміливо,
 Кілька червоних я, голодний, мусив витратити на хліб і на пиво,
 Ти сам, пане, знаєш, як шлунок на голод дивиться криво.
 А до цього мусив і своїм допомагати,
 З того, що мені Бог дав, і їх їжею та питтям порятувати.
 Бо то буває звичайно взаємний різний хлібець:
 Що я йому сьогодні дам, він може мені завтра віддати вдвічі більше,
 Тим більше, якщо у мене станеться нещастя чи я захворію,
 То він стане при мені, я як загину, то він посипле землею мою могилу
 Або дасть на помин моє душі, а його Сам Бог винагородить
 А це і мені в такому разі дуже вигідно.
 Інші (гроші) зберігаю, милостивий пане, бо я убогий, при собі,
 Щоб утримувати убогу матір, сестри, я їх тобі покажу.
 Не втратив і не хочу втрачати, бо не хочу ризикувати своїм життям».
 На це гетьман-генерал: »Боже! Благослови твою мудрість!
 Від імені всіх прошу, щоб не інакше, - (сказав) генерал,
 Щоб дійсно з цього моменту ти був офіцером, бо ти в усьому (добрий),
 У вірі, розумі і своїх справах, також не схильний до марнотравства.
 А цей другий розтринькувач, який займався картами, костями, п'янством,
 Що так добре їв, пив, гуляв, що залишилася тільки половина грошей,
 Нехай від київ політає вгору й вниз, смердюча півбочка,
 Доки не поручаться за нього віри гідні люди,
 Що він на хвалу Божу, життя поштиве проведе, а не надаремно
 процвиндить.//(Арк. 53 зв.)

Під час Дрижипільської року 1655 абож Охматівської.

Це третій, розтринькувач, який все витратив, нехай буде на шибениці,
 Бо марно жив на землі, нехай на небі зірки лічить;
 Дійсно жив у глупоті, в марностях, бо надто займався грою в кості,
 А за це Бог гнівається, нехай же цей заплатить життям за своє
 обжерство.

Можу пригадати й то, що цьому ж гетьманові,

Воюючому вождю, приключилося в Україні.

Коли з військом, посунутим гетьманом з одного місця на друге,

Гетьманські коні (стояли), запряжені в карету, то перш ніж рушити

Головний кінь, стоячи, щоразу ногою в землю бив і копав,

Безнастанно б'ючи в одне місце, гупав копитом по змерзлій землі.

Бачачи це, гетьман сказав: » Не може бути, щоб кінь без причини,

Не маючи такого звичаю, давав цьому місцю вину.

А раз так, то нехай піхота швидко кинеться до своїх кирок,

А за це вони зможуть трохи заробити (??).

Цибульський, маршалку, якщо тут дорогоцінне каміння, провіант, то
 нехай це буде вам,

Вам (піхота) – шеляги, а гетьману – срібло, золото нехай буде». Цей гетьманський жарт Бог дав, бо цим разом він справдився, Бо було чимало не тільки багатих дорогоцінних каменів, Рисячих, соболинних (хутр), оксамиту, пурпурових тканин різної ціни, Всіляких матерій і багатих речей, хусток, доброго майна, Але й в різних видах золото, срібло, не тільки мідь. Чим щораз глибше копала піхота охоче, То не один знайшовся, який згадав гетьмана добрим словом, А гетьман своєму слову був вірним, сам він менше тішився цим уловом, Віддавав, роздавав його; така чутка була, що це один із козацьких полковників

У раптовій тривозі біля свого дому закопав срібняки.
Ця постійна війна так багатьох позбавила добра,
А були й такі щасливі, котрих вона поставила на ноги;
Знайшовся такий, що в ці часи взяв добрий улов,
А другий обдерся, втратив (усе), ледь життя не втратив.
Святий Боже, Святий Кріпкий і Безсмертний!
Змилуйся, змилуй, змилуй Боже, в Трійці Нероздільний!
Відверни гнів свій Божий, віддали кару нам, грішним, вічну,
Дай просвітлення розуму і виправлення, вилікування життя
Що нам з того, якби ми тисячу років жили в багатстві,
Але засихали у Твоїй немилості і були Тобі немилі!
Як король Валтасар добре думав (про себе), а рука вже пише на стіні:
»Мене, Текел, Фаре» – а Даниїл витлумачив це диво.
»Мене» – переложив Бог твоє королівство, поклав йому кінець;
»Текел» – зважив і ти маєш менше (на терезах); » Фарес» – вже розділена твоя держава,
Якщо гріх одного злого тягне за собою помсту на всю землю,
Але таємний гріх незнаний, а що ж казати про явний, (стягне) він кару на плем'я.

Борони ж нас, Господи із Своєю Матір'ю, цього »Мене, Текел, Фарес», Коли вже різні народу повстають на Польщу і на нашого пана, Про що прочитаєш нижче, якщо не буде, читачу, це нудно, [...] милостивим»/(Арк.54)

»Ліхтарики» на маргінесах:

Арк. 51

«Потоцький». (Напроти слів «Hetman wielki...»).

Арк. 51 зв.

«На цьому Дрижиполі не тільки забитих, але і замерлих на смерть московитів і козаків було багато. (Напроти слів: »I gemby ciesz_c...» і т. д.)

»Орда переманена московитами через посередництво Хмеля за великі гроші». (Напроти слів: »Tabor [_i]Bejszy...» і т.д.)

Арк. 52

»Як від холоду, так і іншого розірвання». (Напроти слів: »Owo jeśli...» і т.д.).

Арк. 52 зв.

»Лянцкоронський». (Напроти слів: »Dla Boga...» і т. д.).

»Чарнецький, королівський поручник». (Напроти слів: »tamże Czarnecki...» і т. д.).

»Нинішній польський король, наш пан». (Напроти слів: »Tam Jan Sobieski...» і т. д.).

»Станіслав» (Напроти слів: »Aszci... hetman wielki Potocki...»).

Арк. 53 зв.

»Потім же був маршалком Блажейовський, гідний муж». (Напроти слів: »Cybulski, marszałku...» і т. д.).

»Були цінності, забиті в бочках» (Напроти слів: »W wszelkich materyach...» і т. д.).

»Королівство Валтасара віддане на розділення мідянам і персам». (Напроти слів: »Mane, Thecel...» і т. д.)

***

Примітки:

Арк. 51

»Потоцький». Мається на увазі Станіслав «Ревера» Потоцький – магнат Речі Посполитої, який обіймав чимало важливих посад, насамперед: гетьман великий коронний (1654-1667), гетьман польний коронний (1652-1654), краківський воєвода (1658-1667).

»Чарнецький». Стефан Чарнецький – магнат Речі Посполитої, видатний польський воєначальник, під час Дрижипільської битви був коронним обозним (1652-1655).

»Лянцкоронський». Станіслав Лянцкоронський (помер у 1657 р.), гетьман польний коронний у 1654-1657 рр., регіментар у 1649-1650 рр. Обіймав також інші важливі посади: галицький каштелян (1646-1649), брацлавський воєвода (1649-1652), руський воєвода (1652-1657) та ін.

»Галасуючи». Тут гра слів. »Галас» означає також спосіб дій кінноти у бою, який використовували не тільки козаки, але й ординці.

*) Кілька перших літер слова залиті чорнилом і не прочитуються.

»żmudem». Звичний значення цього слова як »жмудин», тобто литовець, тут не годиться. Словники подають також слово »żmudny», тобто »важкий, тяжкий». З контексту випливає, що тут маються на увазі »чернь», тобто прості селяни.

Арк. 51 зв.

*) Одне слово написано нерозбірливо.

Арк. 52

»gum». Це старе польське слово перекладається як «вільний шлях». Водночас воно має і інші значення: «шум», «гвалт», «метушня», врешті й «ром».

Арк. 52 зв.

«Казимира». Ян - Казимир – король Речі Посполитої у 1648-1668 рр.

«шведський король». Карл X Густав. Шведський король у 1648-1660 рр.

«Ян Собеський». Майбутній король Речі Посполитої у 1674-1696 рр. Під час Дрижипільської битви обіймав незначну посаду яворівського старости (1644-1664).

«Балабан». Представник значного шляхетського роду Речі Посполитої, під час Дрижипільської битви командував полком.

Арк. 53 зв.

Прізвищ Цибульського та Блажейовського не знаходимо серед великих та надвірних маршалків коронних. Видно, автор хроніки має на увазі маршалків, котрих іноді обирали в діючій армії. Під Блажейовським можливо мається на увазі Анджей Блажовський (Блажевський), який був кам'янець-подільським підчашим у 1667-1693 рр. Див.: Przyboś K. Urzędnicy wojewodztwa Podolskiego XV-XVIII wieku. Spisy.- Kraków, 1994. – С. 87, 165.

(Footnotes)

- 1 Далі цитати наводяться за цим виданням.
- 2 Тут і далі подано дослівний переклад поезій.

З польської переклав і склав примітки **Юрій МИЦИК**